

سرشناسه:	مدیر، محمدحسین، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی تطبیقی جراثیم و مجازات‌ها در قرآن کریم و کتاب مقدس / محمدحسین مدیر؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۲۸۸ ص.
شابک:	978-964-531-861-9
فروست:	مجموعه آشنایی با منابع اسلامی: ۳۱
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبیا
موضوع:	مجازات - جنبه‌های قرآنی
موضوع:	مجازات - آموزه‌های کتاب مقدس
موضوع:	حقوق تطبیقی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
رده‌بندی کنگره:	BP۱۰۴/م۲۴م۴ ۱۳۹۳
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۱۵۹
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۳۶۷۸۶۲۵

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۹۹۱۹

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir

بررسی تطبیقی جرائم و مجازات‌ها در قرآن کریم و کتاب مقدس

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمدحسین مدبر

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی جهرم

تقدیم به شهدای انقلاب و دفاع مقدس و امام شهیدان و همه آزاداندیشان
 «الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ»
 (زمر (۳۹): ۱۸)

مجموعه آشنایی با منابع اسلامی

۳۱

بررسی تطبیقی جرائم و مجازات‌ها در قرآن کریم و کتاب مقدس

نویسنده: محمدحسین مدبر

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ویراستار: حسین ثنائی

بازبین‌نهایی: محمد رحبی

صفحه‌آرا: سعید نائینی

ناشر: دفتر نشر معارف

نوبت چاپ: یکم، تابستان ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹ - ۸۶۱ - ۵۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز بخش:

مدیریت بخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴
 ■ قم: ۰۲۵-۳۷۷۳۵۴۵۱ ■ تهران: ۰۲۱-۸۸۹۱۱۲۱۲ ■ مشهد: ۰۵۱-۳۲۲۲۰۱۱۹ ■ شیراز: ۰۷۱-۳۲۳۴۴۶۱۵
 ■ کرمانشاه: ۰۸۳-۳۷۲۳۸۴۱۱ ■ کرمان: ۰۳۴-۳۲۲۳۱۴۶۶ ■ رشت: ۰۳۳-۳۲۳۲۰۶۹۷ ■ تبریز: ۰۴۱-۳۵۵۷۶۰۰۰
 ■ کرج: ۰۲۶-۳۴۴۳۵۲۹۰ ■ شهرکرد: ۰۳۸-۳۲۲۴۳۲۲۲ ■ قزوین: ۰۲۸-۳۳۳۶۲۸۰۶ ■ ساری: ۰۱۱-۳۳۲۵۳۰۲۰
 ■ ارومیه: ۰۴۴-۳۲۳۵۴۵۲۲ ■ اراک: ۰۸۶-۳۲۲۲۹۰۳۸ ■ اصفهان: ۰۳۱-۳۳۳۷۱۶۹۱ ■ اردبیل: ۰۴۵-۳۳۲۶۰۳۱۴
 ■ بیرجند: ۰۵۶-۳۲۴۲۰۰۷۸ ■ ایلام: ۰۹۱-۷۷۵۵۱۸۸ ■ گرگان: ۰۱۷-۳۲۲۳۷۸۸۰ ■ بندرعباس: ۰۷۶-۳۳۶۱۷۵۵۷
 ■ اهواز: ۰۹۱-۷۷۵۵۱۶۴ ■ بوشهر: ۰۹۱۷۶۶۷۱۵۵۴ ■ زنجان: ۰۲۴-۳۳۳۶۶۴۲۵ ■ خرم‌آباد: ۰۹۱-۷۷۵۵۱۷۴

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

قرآن کریم در هندسه‌ای نظام‌مند، «اسلام» را دین الهی معرفی نموده، همه پیامبران را دارای هدف یکسان دانسته است. این کتاب آسمانی که معجزه حضرت محمد ﷺ خاتم پیامبران بوده و تصدیق‌کننده سایر کتب آسمانی است، همواره انسان‌ها را به اندیشه و تعقل فرا می‌خواند و پیروان سایر ادیان را به «کلمه سواء» دعوت نموده است و می‌فرماید: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ»^۱.

مقایسه ادیان الهی و کتب آسمانی با قرآن کریم یکی از راهکارهای اثبات و تبیین حقانیت قرآن و اسلام است. ائمه اطهار ﷺ این راهکار را حتی برای اثبات حقانیت مذهب تشیع به کار برده‌اند. مباحثی که امام صادق ﷺ در دربار منصور دوانیقی و یا امام رضا ﷺ در کاخ مأمون برپا نمودند، نمونه‌ای از چنین کاربستی است. این راهکار درواقع بن‌مایه‌های مطالعات گسترده‌ای است که در اواخر قرن نوزدهم با عنوان «دین‌شناسی تطبیقی» و یا «مطالعه تطبیقی ادیان»^۲ رخ نموده است که آن را محصول مدرنیته و رشته‌های نوپدید علمی برشمرده‌اند.

دین‌شناسی تطبیقی و مطالعه تطبیقی ادیان، مطالعه و مقایسه ویژگی‌های مهم ادیان گوناگون دنیا به شیوه علمی و بدون پیش‌داوری است. بدین سبب امروزه از بایسته‌های پژوهش‌های قرآنی، مقایسه قرآن با کتب آسمانی با هدف بازشناخت آموزه‌های ادیان ابراهیمی

۱. آل عمران (۳): ۶۴.

و پی بردن به نقاط اشتراک و افتراق آنهاست؛ زیرا گسترش دانش تطبیقی و مطالعات مقارنه‌ای بین قرآن و سایر کتب آسمانی، بهترین شیوه‌ای است که بستری مناسب را برای محقق نمودن و عملی کردن آیه شریفه «فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»^۱ فراهم می‌کند.

اثر حاضر که حاصل تلاش علمی حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمدحسین مدبر در همین راستاست، به بحث و بررسی بخشی از حقوق کیفری کتاب مقدس و قرآن کریم پرداخته و در پنج فصل تدوین یافته است که به بیان جرایم و مجازات‌ها از منظر قرآن کریم و کتاب مقدس و نیز تبیین نقاط همسو و ناهمسو و ارزیابی و نقد منصفانه جرایم و مجازات‌های مطرح شده در این دو کتاب آسمانی پرداخته است و شبهات مربوطه را پاسخ می‌دهد.

ضمن تشکر از نویسنده ارجمند و ارزیابان گرامی، آقایان دکتر عادل ساریخانی و دکتر غلامرضا پیوندی و مدیر محترم گروه آشنایی با منابع اسلامی جناب حجت‌الاسلام آقای محمدهادی منصوری و کارشناس گروه جناب حجت‌الاسلام آقای علی سراقی و سایر همکارانی که در ویراستاری، بازبینی، تایپ و صفحه‌آرایی، زحماتی را متقبل شدند. امیدواریم صاحب‌نظران و دانشجویان گرامی با ارائه پیشنهادها سازنده خود، یاری‌گر ما در اعتلای فرهنگ قرآنی در کشور باشند.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
-------	----

فصل اول: کلیات

(۶۸ - ۱۹)

الف) مطالعه تطبیقی ادیان و ضرورت آن	۱۹
ب) ارتباط بحث با علوم مختلف	۲۱
یک. حقوق	۲۲
دو. تاریخ ادیان	۲۲
سه. اخلاق	۲۳
چهار. جرم‌شناسی	۲۳
پنج. سیاست جنایی	۲۳
ج) پیشینه بحث	۲۳
د) مفهوم‌شناسی	۲۵
یک. جرم	۲۵
دو. مجازات	۳۱
ه) فلسفه مجازات‌ها	۳۲
یک. دیدگاه سزادهی	۳۲
دو. دیدگاه اصالت فایده	۳۳
سه. دیدگاه ترکیبی	۳۴
انواع جرم و مجازات	۳۶
یک. انواع مجازات‌ها در حقوق کیفری اسلام	۳۶
دو. انواع مجازات‌ها در حقوق کیفری یهود	۳۸

ز) قرآن و ویژگی‌های آن	۳۹
یک. معناشناسی قرآن	۴۰
دو. ویژگی‌های قرآن	۴۱
۱. جاودانگی قرآن	۴۱
۲. جهانی بودن قرآن	۴۴
۳. وحیانی بودن الفاظ قرآن	۴۵
۴. تحریف‌ناپذیری قرآن	۴۷
ح) تبارشناسی کتاب مقدس، میشنا و تلمود	۵۱
یک. کتاب مقدس	۵۱
۱. عهد قدیم	۵۲
۲. تورات	۵۴
دو. میشنا	۵۵
سه. تلمود	۵۶
ط) شباهت‌های قرآن و کتاب مقدس	۵۸
ی) تفاوت‌های قرآن و کتاب مقدس	۵۸
یک. اعتبار و اصالت متن	۵۸
دو. عقلانیت متن قرآن	۶۱
سه. علمی بودن متن	۶۳
چهار. وحیانی بودن متن	۶۴

فصل دوم: جرائم و مجازات‌ها در قرآن کریم

(۱۴۲ - ۶۹)

الف) کلیات	۷۱
یک. مفهوم‌شناسی	۷۱
۱. قصاص	۷۱
۲. حد	۷۲
۳. تعزیر	۷۳
۴. دیه	۷۶
۵. مسئولیت کیفری	۷۷
۶. آیات الاحکام	۷۷
۷. احکام تأسیسی و احکام امضایی	۷۸
۸. عمد، شبه‌عمد و خطا	۷۸
۹. حق الله و حق الناس	۷۹

۸۱.....	دو. اصول حاکم بر احکام جزایی قرآن کریم.....
۸۶.....	سه. اهداف مجازات‌ها از منظر قرآن کریم.....
۸۶.....	۱. تأمین عدالت.....
۸۷.....	۲. بازدارندگی.....
۸۹.....	۳. اصلاح و تربیت.....
۹۰.....	۴. حفظ نظام اجتماعی.....
۹۲.....	۵. پاک کردن مجرم و تکفیر گناه.....
۹۴.....	۶. جلوگیری از طغیان احساسات انتقام‌جویانه.....
۹۴.....	چهار. محدوده بحث.....
۹۶.....	ب) جرائم علیه اشخاص و مجازات‌های آن.....
۹۶.....	یک. جرائم علیه تمامیت جسمانی اشخاص و مجازات‌های آن.....
۹۶.....	۱. قتل.....
۱۰۱.....	۲. ملحقات قتل.....
۱۰۶.....	۳. ضرب و جرح.....
۱۰۸.....	دو. جرائم علیه حیثیت معنوی اشخاص و مجازات‌های آن.....
۱۰۹.....	۱. استهزا.....
۱۰۹.....	۲. دشنام دادن.....
۱۱۰.....	۳. طعنه زدن و عیب‌جویی.....
۱۱۰.....	۴. افترا (بهتان).....
۱۱۱.....	۵. قذف.....
۱۱۲.....	سه. جرائم جنسی و مجازات‌های آن.....
۱۱۳.....	۱. زنا.....
۱۱۴.....	۲. زنا با محارم.....
۱۱۵.....	۳. زنا به عنف.....
۱۱۵.....	۴. سایر جرائم جنسی.....
۱۱۷.....	ج) جرائم مالی (جرائم علیه اموال) و مجازات‌های آن.....
۱۱۸.....	یک. سرقت.....
۱۲۰.....	دو. احتیال (کلاهبرداری).....
۱۲۲.....	سه. ارتشا.....
۱۲۳.....	چهار. خیانت در امانت.....
۱۲۴.....	پنج. رباخواری.....
۱۲۷.....	شش. حرام‌خواری.....

۱۲۸	د) جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی و مجازات‌های آن
۱۲۸	یک. محاربه و افساد در زمین
۱۳۲	دو. اشاعه منکرات (اشاعه فاحشه)
۱۳۳	سه. فتنه‌گری
۱۳۳	چهار. جاسوسی
۱۳۶	پنج. بغی
۱۳۸	شش. ارتداد
۱۴۲	هفت. باز داشتن از راه خدا و مصادیق آن
۱۴۲	هشت. آدم‌ربایی
۱۴۳	نه. جعل و تزویر
۱۴۳	ده. توهین به مقدسات

فصل سوم: جرائم و مجازات‌ها در کتاب مقدس

(۱۸۸ - ۱۴۳)

۱۴۹	الف) کلیات
۱۴۹	یک. مفاهیم خاص در آیین یهود
۱۴۹	۱. ده فرمان
۱۵۰	۲. سینه‌دزین
۱۵۱	۳. شبات
۱۵۱	۴. شهر پناهگاه
۱۵۲	۵. کارت
۱۵۳	۶. مجازات الهی (آسمانی)
۱۵۴	۷. مکتوت
۱۵۴	۸. هترانا
۱۵۴	دو. اصول حاکم بر نظام کیفری کتاب مقدس
۱۵۹	سه. اهداف مجازات‌ها در نظام کیفری کتاب مقدس
۱۶۵	چهار. محدوده بحث
۱۶۵	ب) جرائم علیه اشخاص و مجازات‌های آن
۱۶۵	یک. جرائم علیه تمامیت جسمانی اشخاص و مجازات‌های آن
۱۷۳	دو. جرائم علیه حیثیت معنوی اشخاص و مجازات‌های آن
۱۷۴	سه. جرائم جنسی و مجازات‌های آن
۱۸۰	ج) جرائم علیه اموال و مجازات‌های آن

۱۸۵.....	د) جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی.....
۱۸۷.....	ه) جرائم دینی خاص.....
۱۹۲.....	و) سایر جرائم.....

فصل چهارم: جرائم و مجازات‌ها در قرآن کریم و کتاب مقدس

(نقاط همسو و ناهمسو)

(۱۸۹ - ۲۳۴)

۱۹۷.....	الف) نقاط همسو.....
۱۹۷.....	یک. الهی بودن.....
۱۹۸.....	دو. اخلاق‌گرایی قرآن و کتاب مقدس.....
۱۹۸.....	۱. قرآن و سنت اسلامی.....
۲۰۵.....	۲. تورات و سنت شفاهی.....
۲۰۷.....	سه. ضمانت اجرای درونی و معنوی.....
۲۰۸.....	چهار. اعتقاد به مجازات الهی در همین جهان.....
۲۱۲.....	پنج. شریعت محوری.....
۲۱۳.....	شش. شمول نسبت به دو حوزه فردی و اجتماعی.....
۲۱۴.....	هفت. شرایط مسئولیت کیفری انسان.....
۲۱۶.....	هشت. امضایی بودن برخی از جرائم و مجازات‌ها.....
۲۲۰.....	نه. عناوین مجرمانه و مجازات‌ها.....
۲۲۰.....	ده. تقسیمات جرائم و مجازات‌ها.....
۲۲۱.....	ب) نقاط ناهمسو.....
۲۲۱.....	یک. گستره مسئولیت کیفری.....
۲۲۲.....	دو. نقش و جایگاه توبه در سقوط مجازات.....
۲۲۵.....	سه. تنوع و تعدد مجازات‌ها برای یک رفتار مجرمانه.....
۲۲۶.....	چهار. زیربنای اعتقادی احکام جزایی و تفاوت آن در تورات و قرآن.....
۲۲۷.....	۱. تصویر متفاوت از خداوند در قرآن و تورات.....
۲۲۸.....	۲. تصویر متفاوت از پیامبران در قرآن و تورات.....
۲۲۹.....	۳. تصویری متفاوت از معاد در قرآن و روایات.....
۲۳۱.....	پنج. گستره قوانین کیفری.....
۲۳۲.....	شش. اصول حاکم بر جرائم و مجازات‌ها.....
۲۳۳.....	هفت. جرم‌انگاری و جرم‌زدایی.....
۲۳۷.....	ج) نتایج.....

فصل پنجم: شبهه‌ها و چالش‌ها

(۲۶۸ - ۲۳۵)

۲۴۳	 مقدمه
۲۴۵	 الف) شبهه فقدان اصالت احکام کیفری قرآن
۲۴۶	 پاسخ شبهه
۲۵۳	 ب) شبهه تحریف در آموزه‌های کیفری کتاب مقدس
۲۶۲	 ج) شبهه خشن و بی‌رحمانه بودن مجازات‌های قرآن کریم
۲۶۳	 یک. جرائم مستوجب اعدام در کتاب مقدس
۲۶۵	 دو. جرائم مستوجب اعدام در قرآن کریم
۲۶۵	 سه. شکل‌های مجازات اعدام
۲۶۷	 د) یافته‌ها
۲۶۹	 نتایج بررسی‌ها
۲۷۳	 پیشنهادها

منابع و مأخذ

(۲۸۱ - ۲۶۹)

مقدمه

حس «حقیقت‌جویی» که آفریدگار جهان در نهاد بشر به ودیعت نهاده است، آدمی را وامی‌دارد به مطالعه واقعیت‌های بیرونی بپردازد، با اندیشه‌ها و دیدگاه‌های مختلف آشنا شود، به مقایسه آنها پرداخته و در نهایت به گزینش دست بزند. اما این امر در روزگار ما که عصر ارتباطات و انفجار اطلاعات خوانده می‌شود، بس دشوار شده است. در این وضعیت، یافتن پایه و تکیه‌گاهی مطمئن و استوار برای گزینش و انتخاب داده‌ها به امری دشوار بدل شده است.

اگر بناست آدمی در میان ادیان و مکاتب فراوان، در نهایت یکی را برگزیند، باید پیش از آن معیارها و شاخص‌های حقانیت و درستی را واکاویده باشد. آیا عقلانیت، معیار حقانیت است؟ در این صورت چرا تاکنون عقلای عالم برگی از تاریخ با عنوان «هم‌گرایی خردمندان» رقم نزده‌اند؟ اگر این تکیه‌گاه مطمئن در زندگی بشر امروز سست و فرسوده شود، اطلاعات و داده‌ها نه تنها آدمی را به یافتن حقیقت و آرامش در کنار آن رهنمون نمی‌شود، که بر دامنه حیرت و سرگردانی وی می‌افزاید. از این روست که گفته‌اند: «کل شی‌اذا جاوز عن حده انعکس الی ضده.» در چنین فضای ملتهب و غبارآلودی، شبهه شبهه‌افکنان بر دامنه تیرگی‌ها می‌افزاید و دیدن سرای آراسته حقیقت را دشوارتر می‌سازد. به‌راستی آیا خالق آدمی وی را رها کرده است؟

پاسخ اسلام به این سؤال منفی است: «أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى».^۱ از دیدگاه قرآن

اگر آدمی چشم باز کند، چراغ‌ها افروخته و شاخص‌ها نهاده شده است. به فرموده امام علی (ع): «وَلَقَدْ بَصَّرْتُمْ إِنْ أَبْصَرْتُمْ، وَأَسْمِعْتُمْ إِنْ سَمِعْتُمْ، وَهَدَيْتُمْ إِنْ اهْتَدَيْتُمْ»؛^۱ برای نلغزیدن اندیشه آدمی، دستگیره‌های مطمئن قرار داده شده است. آیه «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ»^۲ به همین تکیه‌گاه اشاره دارد و حدیث «إِنِّي تَارِكُ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَعَثَرَتِي أَهْلَ بَيْتِي مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضَلُّوا أَبَدًا»^۳ در کنار حقیقت، صاحبان آن را می‌شناسند. همچنین قرآن کریم برای رهایی بندگان از حیرت، پیامبرش را «سراج منیر» و کتابش را «نور» و «فرقان» می‌نامد.

ملاک و محک، وحی روشن الهی است که در قالب متون مقدس و آسمانی تبلور یافته است؛ هر کتاب آسمانی به میزانی که وحی و پیام و سخن آفریدگار هستی است، به همان میزان، معیار و شاخص است. البته همین وحی، عقل آدمی را در قلمرو خود ارج نهاده و بدان توصیه و اعتماد کرده است.

با این مقدمه، به مطالعه و بررسی تطبیقی آموزه‌های قرآن کریم و عهد عتیق در عرصه حقوق کیفری، یعنی جرائم و مجازات‌ها می‌پردازیم. علت گزینش این دو کتاب آن است که جرائم و مجازات‌ها، بخشی از شریعت به‌شمار می‌رود؛ در میان ادیان آسمانی نیز اسلام و یهود معروف به داشتن شریعتند و همواره در این حوزه، رقیب یکدیگر بوده‌اند.

بر این اساس کتاب حاضر در پنج فصل ارائه می‌گردد؛ در فصل نخست، مباحث مقدماتی و کلی که در حقیقت پیش‌فرض‌ها و اصول موضوعه کتاب است و در فهم بهتر و آسان‌تر فصول بعدی به خواننده کمک می‌کند، آورده شده است.

فصل دوم متکفل بیان جرائم و مجازات‌ها از منظر قرآن کریم است و فصل سوم جرائم و مجازات‌های مطرح‌شده در کتاب مقدس را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

فصل چهارم محتوای دو فصل پیشین را با یکدیگر مقایسه کرده و نقاط همسو و ناهمسو

۱. نهج البلاغه، خطبه ۲۰.

۲. آل عمران (۳): ۱۰۳.

۳. شوشتری، احقاق الحق، ج ۹، ص ۳۵۷؛ متقی هندی، کنز العمال، ج ۱، ص ۱۷۳، ح ۸۷۳؛ حر عاملی،

وسائل الشیعه، ج ۱۸، ص ۱۹.

را مشخص و زمینه را برای ارزیابی و نقد منصفانه میان جرائم و مجازات‌های مطرح‌شده در این دو کتاب آسمانی فراهم نموده است.

فصل پایانی کتاب نیز عهده‌دار تبیین و پاسخ‌گویی به شبهاتی است که در این مطالعه تطبیقی پدیدار شده است.

تذکر: گرچه در ارجاع‌دادن به کتاب مقدس شیوه‌های مختلفی وجود دارد اما شیوهٔ مرسوم چنین است: ابتدا نام کتاب، آنگاه شماره باب و سپس شماره آیات (فقرات) می‌آید. برای ارجاع به تلمود ذکر صفحات این کتاب در چاپ اول آن که به‌عنوان معیار مطرح شده، ضروری است. این شماره‌ها به‌طور ثابت در همهٔ چاپ‌های بعدی تلمود ذکر شده‌اند. برای مثال *talmud, Sanhedrin, 6b* یعنی تلمود، رساله سنهدرین، برگ ۶، صفحه ب (هر برگ دو صفحه الف و ب دارد).

سیاسگزاری

در پایان بجاست مراتب سپاس و امتنان خویش را از اساتید ارجمند آقایان دکتر علی نصیری، دکتر حیدرعلی میمنه و دکتر عبدالرحیم سلیمانی اردستانی که در تدوین این اثر از اشارات و ارشادات کریمانه‌شان فروتنانه بهره‌مند شدم، ابراز دارم. نیز از مسئولان محترم دانشگاه معارف اسلامی که صمیمانه با مؤلف همکاری نمودند به‌ویژه معاون محترم پژوهشی جناب آقای دکتر گرامی و مدیر محترم گروه قرآن و متون اسلامی جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمدهادی منصوری و سرانجام از همسر فداکارم که در فراهم آوردن فضایی آرام و بی‌دغدغه برای تدوین این کتاب، از هیچ کوششی فروگذار نکردند، تشکر نموده و از خدای متعال برای آنان پاداشی پایان‌ناپذیر آرزو می‌کنم.